

סיכום מעקב – המשבר בבורנדי

תוכן עיניינים

..... רקע למעקב אחרי האירועים בבורנדי	2
..... המשך ההסלמה	2
..... שינוי דפוסי המשבר	4
..... סיום המעקב השוטף – בחינת הפרמטרים האפשריים להסלמה	6

רקע למעקב אחרי האירועים בבורונדי

לאחר הודעת נשיא בורונדי, פייר נקורונזיזה, בחודש אפריל 2015 כי יתמודד בבחירות בפעם השלישית, זאת בניגוד לחוקה המאפשרת שתי קדנציות בלבד, גברה המתיחות הפוליטית והאתנית במדינה. המונים יצאו לרחובות. שוטרים וחיילים ירו במפגינים, קרבות רחוב פרצו בכמה מרכזים ושכונות בבירה. לפחות 200 בני אדם נהרגו בין אפריל ליולי 2015 בבירה בוג'ומבורה ומאות אלפים נמלטו מהמדינה.

בחודש מאי 2015 התחולל במדינה ניסיון הפיכה. פלג הוטו קיצוני, המחזיק באידיאולוגיה רצחנית, השתלט על המדינה, לאחר מספר ימים שב הנשיא לשלטון.

בחודש יולי ניצח הנשיא בבחירות. שיחות הפיוס שהתקיימו בחסות נשיא אוגנדה הופסקו, וראשי האופוזיציה נמלטו מהמדינה.

בחודשים ספטמבר ואוקטובר הצטברו דיווחים על פילוג שפרץ בשורות הצבא הבורונדי בין כוחות מורדי ההוטו לשעבר ובין ותיקי הצבא הטוטסים. כמו כן דווח כי אנשי ההוטו רוצחים קציני צבא ומשטרה מבני הטוטסי וכאלו הנתפסים כמתנגדי הנשיא, שכן הנשיא היה מנהיג ארגון המורדים ששולב לתוך הצבא בעקבות הסכם השלום משנת 2000.

בנוסף, הממשלה האשימה את רואנדה כי היא תומכת במיליציות חדשות שמוקמות ומתחמשות בתוך שטחה, ושתכליתן להחזיר את הטוטסי לשלטון.

ב-2 בנובמבר 2015 הציב נשיא בורונדי אולטימטום לאנשי האופוזיציה למסירת כל כלי הנשק שברשותם בתוך חמישה ימים, ואיים כי לאחר מכן יחל חיפוש מבית לבית ברחבי הבירה. בתוך כך תדרך נשיא הפרלמנט את ראשי מחוזות הבירה להתכונן ל"יציאה לעבודה", אמירה שמזכירה את סיסמאות שפת השנאה שהיו בשימוש במהלך רצח העם ברואנדה השכנה.

בעקבות מתן האולטימטום גאתה האלימות בבורונדי. נרצחו אישי ציבור ידועי שם, כמו גם פעילי זכויות אדם ובני משפחותיהם.

אירועים אלו העלו את החשש כי בטווח של ימים ספורים ממשלת בורונדי עלולה להסיט את המחלוקת הפוליטית לקווי מתאר אתנים ולחולל אלימות רצחנית שעשויה להתהוות לכדי רצח עם בבני הטוטסי של בורונדי.

המשך ההסלמה

ב-11.12.2015 כוחות מורדים המזוהים עם האופוזיציה קיימו התקפה משולבת בשלושה בסיסים של הצבא בבירה. מספר שעות לאחר המתקפה המשיכו להתנהל קרבות ברחבי העיר. קיימות עדויות לפיהן המשטרה השתמשה בשפת שנאה כלפי בני הטוטסי תוך כדי הפעולה.

למחרת נמצאו גופותיהם של 21 צעירים בשכונת ניקביגה. תמונות של עשרות גוויות הציפו את הרשתות החברתיות ומניין לא רשמי של ההרוגים נע בין הערכות של מעל ל-130 ועד ל-500 בני אדם. הצבא דיווח כי הרג 79 "אויבים". המשטרה פעלה למנוע מעיתונאים להגיע לאזורי הרצח ולתעד את האירועים. הצבא תועד מעמס גופות על משאיות ומוציא אותם מבוג'ומבורה על מנת להעלים את הראיות. מספר שבועות לאחר מכן התגלו מספר קברי אחים שהממשלה ניסתה להסתיר.

אירוע זה היה מעשה הטבח ההמוני הגדול והמשמעותי ביותר מאז תחילת המשבר באפריל 2015, והוא היווה את שיאו של תהליך ההסלמה שהתרחש מראשית חודש נובמבר שהתאפיין במספר קווי מתאר -

1. **הסתה של גורמי ממשל כנגד בני הטוטסי** - כינוי מתנגדים לממשל "בוגדים" וקריאה לאזרחים לפעול נגדם, קריאה למיליציות הנוער של השלטון "לצאת לעבודה" (ביטוי אשר שימש את הממשל ברצח העם ברואנדה). בנוסף לשימוש בשפת שנאה הפיץ משרד החינוך של בוג'ומבורה רפרנדום לזיהוי אתני של התלמידים בכל בתי הספר.
2. **כניסה מסיבית של כוחות צבא ומשטרה לתוך בירת בורונדי בוג'ומבורה ושימוש בשפת שנאה במהלך פעילות צבאית אשר הופנתה ברובה כלפי אזרחים** - לפני תום האולטימטום לאופוזיציה נתלו בבירה פתקים עליהם נכתב "מרגע שהעבודה תתחיל אנחנו מבקשים לא לראות אף אחד ברחובות. אנו מבקשים לא למסור לזרים שום מידע על העבודה. 1. אנחנו מזהירים כי כל מי שיפיץ מידע ישא בתוצאות. 2. החל משמונה בערב יסגרו כל המועדונים".
- שבוע לאחר מתן האולטימטום התחיל מבצע איסוף הנשק מהבתים. הצבא הטיל פחד ואימה ברחובות הבירה, פטרולים חמושים הסתובבו בבירה הטילו עוצר והקימו מחסומים וביצעו מעצרים רבים בשכונות המזוהות עם האופוזיציה. רבות מפשיטות אלו לוו בקריאות כגון "כלבים בני טוטסי" כלפי אזרחים.
3. **רצח עשרות אזרחים ברחבי בורונדי** - רבים נרצחו בידי שוטרים. רבים מהם נעצרו ועונו לפני הרצח. גופות רבות נמצאו ללא ידיעה על זהות הנרצחים והרוצחים, אולם לא נפתחה חקירה משטרתית על סיבות הרצח.

4. התקפות של כוחות אופוזיציה כנגד שוטרים, חברי מפלגת השלטון ואזרחים תומכי המשטר – מרבית ההתקפות נעשו בירי, מארבים וירי רקטות לעבר ארמון הנשיאות.
5. פעילות ממשלתית לסגירת ועצירת פעילות של ארגוני זכויות אדם וארגוני אופוזיציה - שר הפנים והתובע הכללי של בורונדי חסמו עשרות חשבונות בנק של ארגונים והשעו את פעילותם. בנוסף נעצרו עשרות מנהיגים ופעילי אופוזיציה.

הסלמה זו הביאה לתחילת ביסוסו של לחץ בינלאומי אשר ביטוייו המרכזיים לפני הטבח היו גינוי של מדינות שונות על מעשי האלימות המתרחשים בבורונדי וקריאה לחזרה לשולחן המשא ומתן, שליחת שליחים בינלאומיים לצורך קידום הדיאלוג, סנקציות כלכליות ובעיקר השעיית תקציבים מהאיחוד האירופי ואיום בפתחת חקירה ע"י התובעת הכללית בבית הדין הפלילי הבינלאומי.

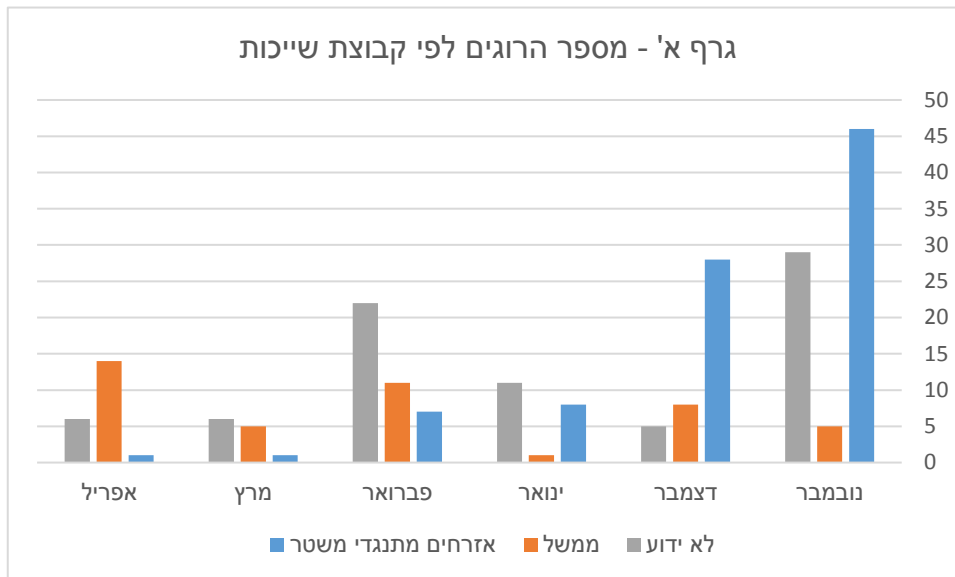
בתגובתה ללחץ הבינלאומי ניסתה ממשלת בורונדי למזער את האירועים, הממשלה פרסמה הסבר על הבקשה לפרק את האופוזיציה מנשקה, ההסבר מתאר מקרים רבים בהם מיליציות של האופוזיציה תקפו אזרחים בחודשים נובמבר ודצמבר 2015 ומבהיר כי הבקשה לפרקם מנשק נובעת משיקולי בטחון. כמו כן, טענה הממשלה כי ביקורי השליחים במדינה מוכיחים כי במדינה שורר ביטחון יחסי.

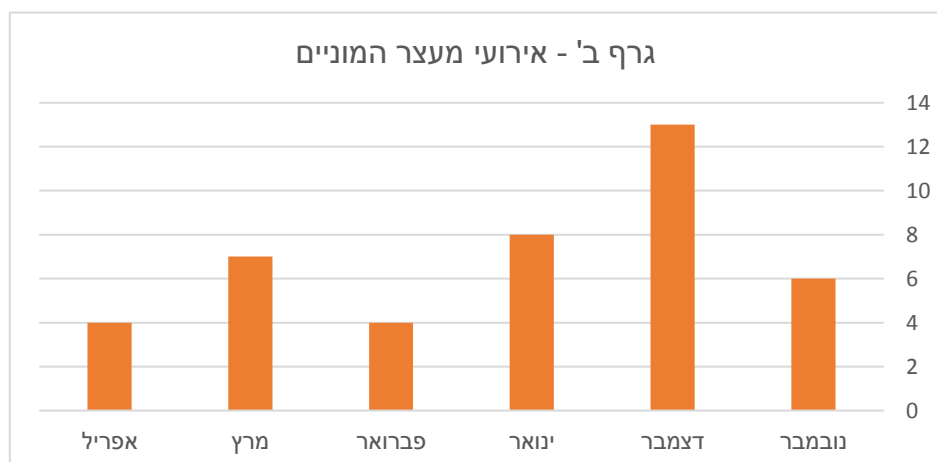
שינוי דפוסי המשבר

הטבח בדצמבר 2015 היווה נקודת מפנה בדמותו של הסכסוך-

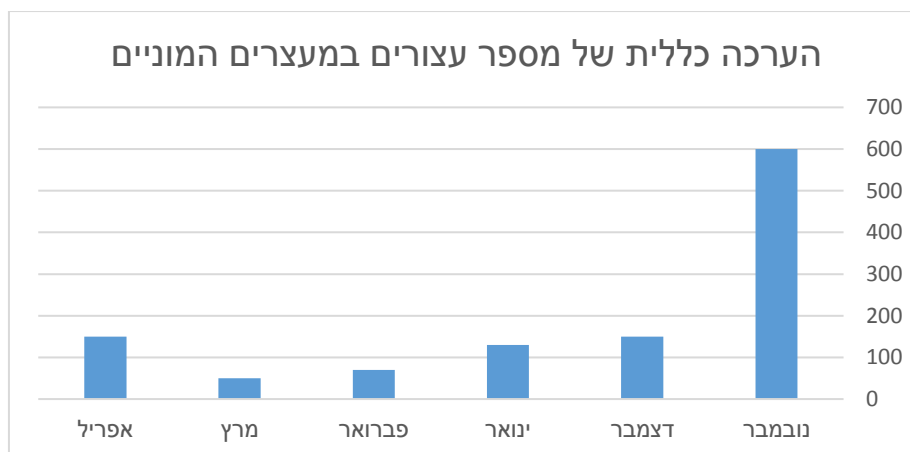
הימנעות כוחות הממשל מהרג המוני - כפי שניתן ללמוד מגרף א'- לאחר הטבח צומצם משמעותית מספר ההרוגים האזרחים. כוחות הביטחון מיתנו את הרצח והירי ברחבי בורונדי בכלל ובבירה בוג'ומבורה בפרט. לעומת זאת חלה עלייה במספר ההרוגים מכוחות הביטחון ואנשי ממשל. האופוזיציה תוקפת מוסדות שלטון ומקימה מארבים לשוטרים.¹

פיחות במספר המעצרים - כפי שניתן ללמוד מגרף ב' חלה ירידה משמעותית במספר אירועי המעצר הממוניים. בנוסף חלה ירידה, כפי שמתואר בגרף ג' במספר העצורים פר מעצר, ואף מדווח על שחרור עצורים או מעצרים לשם בדיקה בהם העצורים משתחררים מיד ללא כליאה. כוחות הביטחון נסוגו מהנוכחות המסיבית ברחבי הבירה. במקומות בהן נשמרה הנוכחות הצבאית עצרו אך ורק חשודים בתקיפה וברצח ונמנעו ממעצרים שרירותיים. אזרחים אף העידו כי הנוכחות המשטרתית יוצרת תחושת ביטחון לאור מקרי השלכת הרימונים החוזרים ונשנים.

¹ הגרף אינו כולל את קורבנות הטבח של ה-11.12.2015

אי שימוש בשפת שנאה ע"י הממשל ושלוחותיו - חל צמצום כמעט מוחלט בשימוש בשפת שנאה ובהסתה מוסדית. אם זאת אנו רואים לנכון לציין שני יוצאים מן הכלל –

ב20.12.15 דווח כי נעשה מפקד בצבא במהלכו נדרשו החיילים לדווח על מוצאם האתני. אירוע זה התרחש סמוך להיפוך המגמה ואנו מזהים בו ספיח של המגמה הקודמת.

ב5.4.16 בעקבות התקפה שבה נהרגו שני אנשים במחוז Rumonge החליטו מוסדות המחוז לדרוש מכל עובד חדש במשקי בית ו/או משרתים להציג אישור לזהותם מנבחר הציבור של הגבעה ממנה הם באו זאת מתוך חשש שמורדים נכנסים לעבוד במשקי בית וכך הם מסווים עצמם באוכלוסייה. קיים חוק שמחייב רישום של העובדים הללו אך עד כה הסתפקו בפרטים של תעודת הזהות. חשוב לציין שבגבעת המקור יודעים גם את הזהות האתנית של האדם, עם זאת, מדובר על מחוז אחד ולא על מדיניות כללית.

התארגנות של גורמי אופוזיציה למליציות ככל הנראה בגיבוי ותמיכה רואנדית –

בחודש דצמבר טענו גורמי ממשל בורונדי, כי פליטים מבורונדי מגויסים ברואנדה למליציות אופוזיציוניות. מאוחר יותר, באותו החודש, אישר דו"ח של ארגון בשם "פליטים בינלאומיים", ארגון הומניטרי המסייע לפליטים, כי קבוצות חמושות ברואנדה מגייסות בורונדים במחנות פליטים. הדו"ח ציין כי קרוב ל-80 פליטים שרואינו אמרו שהתבקשו להילחם. הממשל הרואנדי הכחיש את ההאשמות.

בנוסף לכך איחוד בין מספר קבוצות מורדים הכריז על עצמו כ"כוחות הרפובליקנים של בורונדי" (Forebu) כאשר התכלית המוצהרת של האיחוד כפי שהציג אותה מנהיג הכוח, הינה - "...לגרש את נקורינזאזה בכוח ולשחזר את הסכם ארושה והדמוקרטיה".

בתחילת חודש פברואר חשף דו"ח של פקחי האו"ם המוצבים בקונגו כי מורדים מגויסים במחנות הפליטים ברואנדה ועוברים הכשרה צבאית בחסות ממשלת רואנדה. הדו"ח בוסס על שיחות עם מורדים בורונדים השוהים בקונגו. ממשלת רואנדה שבה והכחישה את האשמות.

אירועים אלו הובילו לדרישה של בורונדי מהקהילה הבינלאומית לפקח על הפעילות של רואנדה.

הגברת אפקטיביות המאמץ המדיני הבינלאומי לאחר הטבח של ה-11.12.2015 -

במהלך חודש פברואר הגיעו לביקור בבורונדי מזכ"ל האו"ם ומשלחת של האיחוד האפריקאי. כמו כן החלה את פעולתה וועדת חקירה של ממועצת זכויות האדם של האו"ם.

האיחוד האפריקאי החל בסנקציות, גינויים וסיוע הומניטרי זאת לצד איום בשליחת כוח בן 5,000 שומרי שלום של האיחוד לבורונדי.

במרץ 2016 מינו 60 משפחות בורונדיות שלושה עורכי דין לייצג אותם בהגשת תביעה בבית הדין הפלילי הבינלאומי בהאג.

בעקבות הלחץ קראו נשיא בורונדי ופוליטיקאים נוספים לפליטים לחזור הביתה, הוסרו סנקציות מארגוני זכויות אדם ובראשית חודש אפריל אישרה בורונדי פריסת תגבור בן 200 שומרי שלום לכוח שמירת השלום של האו"ם במדינה.

סיום המעקב השוטף – בחינת הפרמטרים האפשריים להסלמה

לאור התפתחויות אלו אנו מעריכים כי רצח עם אינו עומד לפרוץ ללא התדרדרות מקדימה באחד או יותר מהפרמטרים הבאים –

1. בעקבות הדיווחים על התחמשות מיליציות ברואנדה וטנזניה קיים חשש לפלישה של כוח אופוזיציה למדינה, אשר עלולה להוות עילה למעשי טבח נוספים ולהסלמה מחודשת של הלחימה ובעקבותיה הסתה של הממשלה חזרה לנתיב של סכסוך אתני.

2. שפת שנאה והסתה היו חלק מובהק בשיח הציבורי עד הטבח בדצמבר 2015, לאחר מכן לא נשמעו בגלוי דברי שנאה והסתה. חזרתה של שפת השנאה לשיח הציבורי תגביר את החשש להתלקחות מחודשת של המאבק.
3. מאז תחילת המשבר בבורונדי המעורבות הבינלאומית הלכה וגדלה ועוד ארגונים, עמותות, מדינות ומדינאים התערבו במשבר בעזרת סנקציות, קריאה להידברות, גינויים, ביקורים, שליחת עזרה הומניטרית ושליחת כוחות שמירת שלום. אם זאת ממשלת בורונדי עושה מאמצים לצמצם את אפקטיביות הלחץ הבינלאומי וזאת בין היתר ע"י החלטתם מה-19.10.2016 לפרוש מחברות בבית הדין הפלילי הבינלאומי באהג (ICC). הפסקת המעורבות הבינלאומית ללא חתימה על הסכם שלום ופיקוח על ביצועו תהווה מעין מסר לממשל כי "ידם חופשית על ההדק" ותגביר את החשש להתפתחות רצח עם בבורונדי.
4. כפי שתואר לעיל ניתן לראות ירידה משמעותית באירועי המעצרים ההמוניים ובמספר העצורים לאחר הטבח בדצמבר 2015. ירידה זו מראה את הריסון והאיפוק של המשטר וככל הנראה על רצון להראות איפוק זה כלפי חוץ. גידול מחודש בכמות העצורים עלול להעיד על חשש מחודש להחרפה במצב.
5. תגובת המשטרה/צבא לפיגועי האופוזיציה לאחר הטבח הינה בעיקר מעצרים של החשודים בפיגועים ובהגברה ממוקדת של כמות שוטרים/חיילים באזור הפיגוע. חזרה לדפוס תגובות לא מרוסנות לפיגועים והתקפות של האופוזיציה יהוו עילה לחשש מפני הסלמה נוספת.

לאור המיתון המשמעותי באלימות בכלל ובאלימות על רקע אתני בפרט, ולאור המעורבות הבינלאומית האינטנסיבית החלטנו להפסיק את הדיווח השוטף עודות האירועים המתרחשים בבורונדי.

הוועד למאבק ברצח עם ימשיך לעקוב אחרי האירועים בשימת דגש על בחינת הפרמטרים האפשריים להסלמה. ובמידה ותחול התדרדרות באחד או יותר מהצירים הנ"ל נשוב לדווח באופן רציף על האירועים.

